

The book cover is a deep red color with a fine, pebbled texture. It features an embossed decorative border in a lighter shade of red. The border is composed of four corner medallions, each containing a complex interlocking knot design. These medallions are connected by horizontal and vertical bands. The horizontal and vertical bands consist of a series of repeating, stylized zig-zag or chevron patterns. The overall design is symmetrical and elegant.

Janus Pannonius

Jani Pannonii

OPERA
LATINE ET HUNGARICE

VIVAE MEMORIAE
IANI PANNONII
QVINGENTESIMO MORTIS SVAE ANNIVERSARIO
DEDICATVM

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1972

Janus Pannonius

MUNKÁI
LATINUL ÉS MAGYARUL

JANUS PANNONIUS
ÉLŐ EMLÉKEZETÉNEK
HALÁLÁNAK ÖTSZÁZADIK ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1972

AZ ELŐSZÓT ÍRTA

CSORBA GYŐZŐ

FORDÍTOTTÁK:

Áprily Lajos	Kerényi Grácia
Berczeli A. Károly	Lator László
Boronkai Iván	Muraközy Gyula
Csorba Győző	Nadányi Zoltán
Dybas Tihamér	Nemes Nagy Ágnes
Fodor András	Szabó Lőrinc
Gáspár Endre	Szabó Magda
Geréb László	Takáts Gyula
Gerézdi Rabán	Teller Gyula
Hegedűs István	Tóth István
Illyés Gyula	Újvári Károly
Jánosy István	Vajda Endre
Jékely Zoltán	Vas István
Kálnoky László	Végh György
Kardos László	Weöres Sándor
Kardos Tibor	Zala Mária
Kurcz Ágnes	

LEKTORÁLTÁK:

KARDOS TIBOR

KLANICZAY TIBOR

A KIADÓ ELŐSZAVA

Örömmel vállalkoztunk arra, hogy az első nagy magyar lírikus, Janus Pannonius halálának 500. évfordulója alkalmából megjelentetjük műveit latin és magyar nyelven.

A nagy költő műveinek közreadásával nemcsak a személye iránti tiszteletnek és megbecsülésnek teszünk eleget, hanem kielégítjük azt a széleskörű igényt és jogos kívánságot is, amely az irodalomtudomány, az egyetemek és az iskolák részéről megnyilvánul.

Ismeretes, hogy Janus Pannonius a reneszánsz kor divatja szerint latinul írta költeményeit. Műveinek gyűjteményes kiadása latinul utoljára 1784-ben látott napvilágot, versei magyar nyelven csak töredékesen, illetve válogatásban jelentek meg eddig. Ez a tény is sürgető feladattá tette a költő életművének minél teljesebb megjelentetését.

Ünnepi kötetünkkel, az epigrammák és az elégiák eredeti latin szövegének újbóli megjelentetésével hozzáférhetővé tesszük Janus Pannonius csaknem valamennyi művét a szakemberek és az érdeklődő nagyközönség számára. Megjelenő kötetünk úttörő értéke, hogy olyan költeményeket nyújtunk át az olvasóknak, amelyeknek több mint a fele most jelenik meg először magyar nyelven, — kitűnő költők tolmácsolásában.

A kötetben szereplő alkotások a mai olvasó számára is színesek és változatosak, gondolatokban gazdagok. A versekből költői szépség, szellemesség és természetesség sugárzik. Janus Pannonius Mátyás király udvarának humanista műveltségű alkotó egyénisége volt, műveiben megelevenedik a magyar táj, megszólal a gyermeki szeretet, a barátság, a hazához való ragaszkodás nemes érzése. Mondanivalójában nemcsak korához szól, oktat és nevel, hanem tanítása ma is időszerű. Janus Pannonius szembefordult a középkor elavult nézeteivel, és alkotásaival nagyban hozzájárult a világi magyar költészet fejlődéséhez.

A kötet összeállításában közreműködőknek a fordítás és szerkesztés színvonalas munkájáért ezúton mondunk köszönetet. Az elismerő szó annál is inkább megilleti őket, mert e nagy munka elvégzésére igen rövid idő állt rendelkezésre.

Reméljük, hogy Janus-kötetünk jelen kiadása segítséget nyújt majd Janus Pannonius műveinek várható szövegkritikai kiadásához, és a költő igazi felfedezését jelentő majd mind irodalmi életünk, mind a nagyközönség számára.

Budapest, 1972. tavaszán

AZ ÉLŐ JANUS PANNONIUS

Janus Pannonius magyar költő csaknem teljes életműve most jelenik meg először magyarul.

Ritka és rendhagyó születésnap ez. Nemcsak új könyv jött a világra, hanem valamiképpen új költő is. És hozzá olyan, aki ugyanakkor ötszáz éve halott.

Nem arról van szó, hogy a költő félezer évig minden eleven hatás nélkül, hol díszes, hol dísztelen tetszhalottként létezett csak irodalmunkban. Akadtak ismerői, olvasói, művészetének sugárzását tudós irodalomtörténészek kimutatták néhány költőnk művein. Az elmúlt évtizedekben, (sőt lassan száz évben) pedig már egyre gyakrabban megszólalt magyarul is.

Ám az a gáttalan, mélységesen intim találkozás költő és olvasó között, ami végül is a valódi művészi élmény egyetlen alapja, csupán ezzel a kötettel válik lehetőségé.

Ünnep ez, persze, hogy ünnep. Mindenki számára, aki a magyar költészetet szereti, és sorsát szívéen viseli. De nyilván sokszorosan ünnepe Pécsnek, annak a városnak, melyhez életének utolsó szakasza kötötte. S különös ünnepe e sorok írójának, a kései költő-utódnak, aki születése óta él Janus városának falai között, s majd negyedszázada a nagy előd szellemi közelségében.

A műfordítás egészen sajátos kapcsolatformája két léleknek. Valamennyi lehetséges tolmács-fajta közül bizonyára a műfordító azonosul leginkább az alkotóval. Övé a legkevesebb mentség s a legnagyobb felelősség, de a megértés legfőbb kegyelme is. Az alkotó tömördek kötelmén kívül vállálnia kell két egyéniség, s két nyelv egybehangolásának nehézségeit is.

Nem tanulmány ez a néhány bevezető sor, csupán ünnepi szándékú elmélkedés Magyarországon első költőjéről, aki idetelepítette az északi Ister mellé a Helikon szűzeit.

A XV. század közepe a Hunyadiak kora, a török elleni harcoké. Az ország lakosságából csupán töredék az írni-olvasni tudó. Aki pedig latinul is ért, az jó esetben ezernyi ember. Az első könyvet még csak a Janus halálát követő évben, 1473-ban nyomja Hess András Budán. A magyar nyelvű költészetben a *Szabács viadala* és az *Emlékdal Mátyás halálára* a század csúcsteljesítményei. De ezek is Janus halála utánról.

A királyi udvarban s még itt-ott máshol is — például Pécsen — merészebben-ovatosabban kivirágzik a magyar reneszánsz.

Idé jött vissza, ebbe a történelmi-társadalmi-kulturális helyzetbe és környezetbe a költő. Hosszú tizenegy év után jött vissza Itáliából, s nem is csak úgy egyszerűen onnan, hanem a reneszánsz két szellemi tűzhelye mellől: Ferrarából és Pádúából.

Kész költőként művek sorát hozta haza s egy hallatlanul csiszolt, kiművelt, ámitóan tevékeny, ismeretekkel gazdagon megrakott elmét, továbbá választékos, árnyalt, szinte mindenre alkalmas és képes latin nyelvet. A folytatás magától értetődő. Vállalhatta volna-e ez az érzékeny, kényes szellem az akkor még — sajna! — költőileg darabos-nehézkés magyar nyelv korlátait? A *Szabács viadala* és az *Emlékdal* kifejező eszközeit?

Janus kortársa volt Villonnak, de aligha tudott róla. Viszont tudott Dantéről és tudott Petrarcáról (az Arquához c. epigrammában hódol emléke előtt), s egy Marcellóhoz intézett versben el is ismeri a honi nyelv használatának jogát: „... költő vagy te valóban, bár a hazád nyelvén zengi Muzsád a dalát”. Persze a humanista értékrendben a latin mindenképp előbbrevaló volt: a többi „dalos madár” mellett az egyetlen „csalogány”.

A logika és a józan ész szerint tehát természetes, hogy Janus latinul írt. Mégis roppantul izgat: nem próbált-e meg legalább műhelymunkaként, íróasztalfiókjának magyarul is verselni? Esetleg csak néhány sort, egy-egy epigrammát. És ha igen, ezek milyenek lehettek? Hogyan csapott össze a nagyszerű alkotószellem és a magyar nyelv költőileg még „pigra massa”-ja?

Mi lett volna, ha a költő birokra kél nyelvünkkel, s akár csak félsikerrel is, megküzd vele?

Hipotézisek, vágyálmok, kérdések... A mostoha sorsú népek történelemszemléletének szokásos kísérői.

A valóság viszont az, hogy Janus latinul írt. Nyelve a humanizmus latinja, bár valahol és valahogyan benne van a középkoré is. Másként, mint a vágáns versekben és a himnuszokban. Ezek familiaritása az anyanyelvekké „romló” latin igyekezete a köznapi használhatóságra, a humanista latin ezzel szemben makacs bizonygatása az előkelő származásnak.

Janusban — egyebek között — csodálni kell, hogy a klasszikus latin szókincsével, grammatikájával, mitológiai apparátusával milyen magabiztosan fejezte ki kora legizgatóbb eszméit, az érzelmi élet új hódításait, az ember és világ addig ismeretlen kapcsolatait.

Még hozzá mindmáig, s bizonyára végképp maradandó érvénnyel. Ez pedig nem kevés, hiszen Janus aligha nevezhető elefántcsonttorony-költőnek. Mohón, szinte telhetetlenül kereste, firtatta, kommentálta az élményeket, tapasztalatokat.

Tablók és miniatűrök... Háború, árvíz, önéletrajz, filozófia, esztétika, természet, jóbarátok, a király, ellenségek, különcök, pajzánkodások, csipkelődések, sőt csipések —: témák, érzelmek, gondolatok, magatartás ritka-tág skálája jellemzi.

Közéleti költő a szó legtisztább értelmében. A XV. század Európájáról és Magyarorszájáról, a kor emberéről, az európai és magyar közérzetről temérdeket megtudhatni tőle.

Ugyanakkor minduntalan élénk meztelenedik a sérülékeny, fázós lélek: a simának látszó, külsőleg ragyogó életpálya mögül egyre-másra kisejlenek a komor, sok vonatkozásban tragikus sors kontúrjai. A közéleti költő gátlástalanul mer ujjongani vagy jajgatni a maga egyéni örömein és bajain is.

Ünnep, persze, hogy ünnep számunkra ez a könyv. De a tisztelgő hála okvetlenül jól jár. A nagyság a rábocsátott fényt sokszorosan veri vissza, s rangot kölcsönöz a tisztelgőnek is.

A pécsi utcákon — hallod-e, Janus Pannonius? — talán semmi sincs már, amit jártadban-keltesben, vagy püspöki palotád ablakából láthattál.

De megmaradt a Mecsek, megmaradtak a lábához kuporgó dombok, a szép szőlőskertek és gyümölcsösök. Egyikükben talán a te néhai mandulafácskád ük-ük-unokája is.

És megmaradt a város csodálatosan tiszta-kék ege, olaszos hangulata.

Sors, véletlen, hogy éppen ide kerültél püspöknek? Talán olykor a délnyugati szél át-áthozott valamit hozzád Ferrara, Pádva s egyáltalán a szeretett és soha nem felejtett Itália levegőjéből?

Elképzelem, hogy ilyenkor mennyire megtelt a szíved, s mekkora nosztalgia támadt benned az elveszített Paradicsom után.

Amikor azonban visszaindultál feléje, nem a folytonégo vágy vitt, hanem a dacos félelem kergetett.

S a koratavasz, az iszonyú, a kiszámíthatatlan, a mosolyogva gyilkoló ölt meg, akár ama bizonyos mandulafácskát is.

Azt mondják, hogy itt temettek el Pécsen, hogy itt porladnak csontjaid valahol a székesegyház táján. Tetszetős történetek szólnak erről, sírodra azonban mindmáig nem sikerült ráakadni.

Csak a szív sugallata (vagy az óhajé) hiteti el velem is, hogy valóban a pécsi földben nyugszol. Termett pedig ez a föld számodra utódokat: költőket, nagytudományú férfiakat, könyvszerető embereket, akik így vagy úgy, de valahogyan mindig őrizték emlékedet.

Nagyon szerényen én is utódaid közé számítom magam. Sokat küszködtem már verseiddel, hogy lehetőleg méltó módon szólaltathassam meg azok nyelvén, akik számára mégis csak írtad őket: a mindenkori magyar olvasóknak.

Kései kívánságnak nem sok értelme van. Mégis elmondom: bár békésebben haltál volna meg, ne a Medvevár kopár, télnyúzta tájára vetődött volna utoljára mindig szépet kereső szemed.

Mindegy: meg kell hálnia annak, aki halhatatlan akar lenni; mégpedig gyakran kegyetlen és sokszoros halállal. Mielőtt végképp becsukódott szemed, meghaltál te már kicsit akkor is, amikor elhagytad Itáliát, s nagyon meghaltál, amikor rád sötétedett a bukás éjszakája.

Ezek a halálok vittek az örökéletre, szültek meg a maradandóságra. A világra jött Janus még csak lehetőség, az eltávozott már fénylő bizonyosság. Ezért ünnep halálad 500-ik évfordulója.

A mandulafácska megfagyott virágai, lám, mégis kötöttek, s a termés bőséges, ízletes és tápláló immár félezer éve.

Pécs, 1972 tavaszán.

Csorba Győző

A KÖTET FELEPÍTÉSE

A részletes tartalomjegyzék a könyv végén található.

Előszó. Írta: Csorba Győző

Epigrammák (latinul és magyarul)

Itáliai epigrammák

Magyarországi epigrammák

Elégiák (latinul és magyarul)

Itáliai elégiák

Magyarországi elégiák

Hosszabb költemények

Prózai művek

Beszédek

Levelek

Utószó. Írta: V. Kovács Sándor

Függelék

Tájékoztató a fontosabb irodalomról

Jegyzetek

Betűrendes mitológiai névmutató

Idegen nyelvű összefoglalók

2. SE IPSE COMMENDAT

Si mihi sit quisquam, quod erat tibi, Fulvius, Enni,
 Aut qui periuram contudit Hannibalem;
 Bellator molli vel erat Messala Tibullo,
 Quod Flacco Tuscis regibus ortus eques;
 Huic ego sim contra, quod erat tibi maxime Caesar,
 Qui silvas et agros dixit et arma virum.
 Aut hoc si nequeam, Stilichoni quod fuit olim,
 Qui cecinit raptus, Persephonea, tuos.
 Si sit et hoc nimium, saltem tamen hoc tibi fiam,
 Quod fieri, hoc aevo vix duo tresve, queunt.

3. DE ARTE

Ars iuvit nervos; tunc perfectissima rebus
 Summa venit, cum vis nititur ingenio.

4. DE SE IPSO

Ille ego et haec cecini Dravum generatus ad altum,
 Perlege et haec, si quis cetera forte legis.

5. POPULOS NON PRODUCERE ELECTRUM

Quid manifesta adeo canitis mendacia vates?
 Non placet id Phoebo; verum amat ille Deus.
 At vos hoc omnes uno velut ore sonatis,
 Populeum in ripis Eridani esse nemus,

MAGÁT AJÁNlja

Ennius, ó, ha akadna nekem valakim, ahogy egykor
 néked Fulvius és az, ki legyőzte a Púnt,
 vagy mint szende Tibullusnak Messala, a harcos,
 Flaccusnak meg a tuszk úr, a királyi utód:
 lennék én annak, mint nagy Caesarnak elődöm:
 zsenge mezők, erdők s fegyverek énekese.
 Vagy ha erőm nem bírná, hát ami volt Stilichónak
 hajdan az elrablott Persephoné dalosa.
 És ha ez is túlzás, legalább lennék, ami nyilván
 néhány költőnél több ma aligha lehet.

A MŰVÉSZETRŐL

Mesterség a művész istápja, igaz, de tökélyt csak
 Génusodtól nyer értelem-adta beszéd.

ÖNMAGÁRÓL

Mindezt én zengtem, fenséges Dráva szülötte,
 olvasd el, ha netán olvasol ezt meg amazt.

A NYÁRFÁK NEM TEREMNEK BOROSTYÁNKÖVET

Költők, annyira átlátszón mire jó hazudozni?
 Phoebus gyűlöli ezt, és a valót szereti.
 Ám ti, ahányan vagytok, kórusban kiabáltok:
 „Zöldel a Pó partján egy üde nyárfaliget,

62. Ad Rufum	52
Rufushoz (Kurcz Ágnes) *	53
63. Cuidam ardua suadenti	52
Egy valakinek, aki nehéz dologra biztat (Csorba Győző) *	53
64. De se ipso	54
Önmagáról (Kurcz Ágnes) *	55
65. Tetrastichon in Guarinum Veronensem	54
Tetrastichon a veronai Guarinóra (Zala Mária) *	55
66. Ad Clementem	54
Kelemenhez (Kurcz Ágnes) *	55
67. In Prosperum	54
Prosperre (Kurcz Ágnes) *	55
68. In Gryllum	54
Gryllusra (Újvári Károly) *	55
69. Ad Guarinum	56
Guarinóhoz (Hegedűs István)	57
70. In Carolum	56
Károlyra (Kurcz Ágnes) *	57
71. In Rufum	56
Rufushoz (Csorba Győző) *	57
72. In Carolum	56
Károlyra (Kurcz Ágnes) *	57
73. Fragmentum epigrammatis alicuius, ad Guarinum	58
Egy Guarinóhoz írt epigramma töredéke (Kurcz Ágnes) *	59
74. Ad Troilum	58
Troilushoz (Csorba Győző) *	59
75. Ad eundem	58
Ugyanahhoz (Csorba Győző) *	59
76. In Ugonem	60
Hugóra (Kardos Tibor)	61
77. In Philiticum	60
Philiticusra (Weöres Sándor)	61
78. Ad Gryllum	60
Gryllushoz (Végh György)	61
79. Ad eundem	60
Ugyanarra (Csorba Győző) *	61
80. In eundem	60
Ugyanarra (Csorba Győző) *	61
81. De divite laudante pauperiem	62
A gazdagról, aki a szegénységet dicséri (Berczeli A. Károly)	63
82. De naso Cyri et Grylli	62
Cyrus és Gryllus orráról (Weöres Sándor)	63
83. In Ugonem	62
Hugóra (Csorba Győző) *	63
84. In arrogantem	62
Egy hányavetihez (Hegedűs István)	63

85. De naso Harilli	64
Harillus orráról (Kurcz Ágnes) *	65
86. Ad Rullum	64
Rullushoz (Kurcz Ágnes) *	65
87. Ad Guarinum Veronensem	64
A veronai Guarinóhoz (Végh György)	65
88. Ad Conradam	64
Gertrúdhhoz (Kurcz Ágnes) *	65
89. De Phryne	66
Phrynéről (Kurcz Ágnes) *	67
90. Ad Gallum	66
Gallushoz (Vajda Endre)	67
91. Ad Prosperum	66
Prosperhez (Tellér Gyula)	67
92. De Agnete	68
Ágneshez (Kardos Tibor)	69
93. Optat coitum puellae	68
Szeretkezni vágyik (Csorba Győző) *	69
94. Ad Magdalenam	70
Magdolnához (Nemes Nagy Ágnes)	71
95. Ad Rufum	70
Rufushoz (Kurcz Ágnes) *	71
96. Ad Severum	72
Severushoz (Csorba Győző)	73
97. De se ipso	72
Saját magáról (Berczeli A. Károly)	73
98. De amica sua	72
Barátnőjéről (Csorba Győző) *	73
99. Ad Paulum	72
Pálhoz (Kurcz Ágnes) *	73
100. De Silvia	74
Szilviáról (Berczeli A. Károly)	75
101. In Carbonem poetam	74
Carbo költőre (Kurcz Ágnes) *	75
102. De Laelia	74
Laeliáról (Csorba Győző) *	75
103. Ad eundem	74
Ugyanahhoz (Csorba Győző) *	75
104. Ad Paulum	76
Pálhoz (Kurcz Ágnes) *	77
105. Ad Ludovicum	76
Lajoshoz (Kurcz Ágnes) *	77
106. De se ipso, cum virginitatem amisisset	76
Mikor ártatlanságát elvesztette (Csorba Győző) *	77
107. De Porcia	76
Porciáról (Hegedűs István)	77

↓
a2. C. A. S. P. Y.

Tankönyvkiadó Vállalat

A kiadásért felelős: dr. Vágvölgyi Tibor igazgató

Felelős szerkesztő: dr. Honffy Pál

Műszaki vezető: Hámori József

Kötésterv: Máté Gyula

Grafikai szerkesztő: Máté Gyula

Műszaki szerkesztő: Vara Tibor

A kézirat nyomdába érkezett: 1971. október. Megjelent: 1972. május

Példányszám: 5000. Terjedelem: 52,5 Készült: monoszedésről, íves magasnyomással, az MSZ 5601—59 és az

MSZ 5602—55 szabvány szerint

TA—1822—K—7275

Raktári szám: 52 610

71—5520 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső